

ВСТУПНЕ СЛОВО

Воєнний стан, введений Указом Президента України від 24 лютого 2022 року через повномасштабне вторгнення РФ в Україну, поставив на порядок денний багато викликів і питань, що потребують вирішення. Зокрема, актуалізувалися питання забезпечення дії Конституції України та правового регулювання у державі в умовах воєнного стану. Тут існує чимало проблем, розв'язання яких пов'язано не тільки з необхідністю удосконалення конституційно-правового регулювання у сфері державотворення, прав людини тощо, як це було у мирні часи; вирішення цих проблем в умовах війни пов'язано з нагальною потребою забезпечення життєдіяльності держави, забезпечення безпеки та захисту життя людини, її прав та свобод під час широкомасштабних бойових дій.

Окреслю лиш невелику верхівку «айсберга» цих проблем, розв'язання яких постало наразі перед науковцями та практиками.

По-перше, це проблеми, пов'язані з захистом основоположних (конституційних) прав і свобод людини і громадянина під час війни. Так, станом на середину червня поточного року, за час повномасштабного воєнного вторгнення Росії в Україну правоохоронці загалом зареєстрували 22 678 злочинів, із них 15 446 – воєнні злочини. Від початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації в Україні постраждали понад 1122 дитини. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів, 382 дитини загинули та понад 740 отримали поранення різного ступеня тяжкості¹.

Отже, захист і забезпечення життєдіяльності людини в умовах війни є ключовим завданням держави та міжнародного співтовариства. Зокрема, важливими є такі теоретичні питання, що мають прямий вихід на практику, як: особливості конституційно-правового статусу людини і громадянина у період воєнного стану; забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах війни; обмеження прав і свобод людини і громадянина; виконання конституційних обов'язків громадян під час війни; дія міжнародного і національного інституціонально-правових механізмів захисту прав людини в умовах воєнних конфліктів; відповідальність за воєнні злочини РФ на території України; визнання геноциду українського народу з боку РФ тощо.

По-друге, не менш важливими є питання забезпечення безперервної та результативної діяльності органів державної влади в умовах війни, функціонування яких спрямовано передусім на захист суверенітету, територіальної цілісності держави, забезпечення дії Конституції та законів України в складних умовах воєнного стану. Адже бойові дії на території України та наслідки триваючої війни спричинили такі ключові виклики, як: руйнування транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку; труднощі у реалізації державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля тощо; трансформація конституційно визначеної системи місцевих органів виконавчої влади у військові державні адміністрації; посилення централізації у системі виконавчої влади та необхідність поєднання централізації та децентралізації в умовах воєнного стану; зміна алгоритму реалізації функцій місцевих органів виконавчої влади, за якого пріоритетними стають функції, зумовлені воєнним станом та викликами у сфері національної безпеки і оборони та ін. Усі ці виклики і загрози мають бути вирішені через ефективну роботу органів державної влади і місцевого самоврядування за допомогою дієвих інститутів громадянського суспільства.

По-третє, у сучасних політико-правових реаліях актуалізується питання щодо забезпечення та дотримання Україною конституційного курсу на євроінтеграцію та інтеграцію в НАТО, а саме: питання щодо статусу України як кандидата в ЄС; та подальші кроки щодо набуття Україною статусу повноправного члена європейського співтовариства; питання щодо вступу України в НАТО. Зокрема, це питання обговорюється й в аспекті того, що курс України на членство в НАТО закріплений у тексті Основного Закону, який не можна змінювати в умовах воєнного стану. Як за-

¹ Росіяни вбили в Україні вже 382 дитини. Укрінформ. 2022. 4 вересня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3564151-rosiani-vbili-v-ukraini-vze-382-ditini.html>

значив представник Президента в Конституційному Суді України, член Комітету Верховної Ради з питань національної безпеки, оборони та розвідки Федір Веніславський, «курс України на членство в НАТО закріплений на рівні Конституції... Необхідно пам'ятати, що в умовах воєнного стану Конституція не може бути змінена, це норма самої Конституції». Водночас було заявлено, що «якщо із закріпленням нейтрального статусу в Конституції з «залізобетонними юридично вивіреними гарантіями безпеки» буде відновлена територіальна цілісність, стане можливим зупинити війну і врятувати тисячі життів, то це може бути предметом переговорів на міжнародному рівні»¹. Отже, ця проблема може стати й предметом науково-практичної дискусії.

По-четверте, потребує подальшого посилення система національної безпеки України. Зокрема, це стосується: удосконалення конституційно-правового статусу Збройних Сил України; підвищення ефективності механізму кібербезпеки, що особливо є важливим в умовах інформаційної війни, яку веде РФ проти України; утвердження національної стійкості як умови національної безпеки (виховання та освіта молоді у контексті національної ідентичності українського народу) тощо.

По-п'яте, самостійну проблему становить комплекс питань щодо правового режиму тимчасово окупованих територій України.

По-шосте, важливим є забезпечення конституційного правопорядку та конституційної законності. Незважаючи на особливий правовий режим (режим воєнного стану), який діє в Україні, суди та правоохоронні органи мають виконувати свої повноваження на основі принципу верховенства права та визнання людини найвищою соціальною цінністю. Адже Конституція має діяти на всій території України, її неможливо поставити на паузу.

По-сьоме, вже сьогодні ми маємо визначати стратегію післявоєнної відбудови нашої держави та продовження тих демократичних конституційно-правових реформ, які не були завершені у зв'язку з війною (йдеться про децентралізацію публічної влади, реформу місцевого самоврядування, продовження судової реформи тощо) та визначати перспективи подальшого розвитку України як незалежної, суверенної, демократичної, правової держави.

Тема, що заявлена у виданні «Актуальні проблеми правового розвитку в умовах війни та післявоєнної відбудови держави», є широкою за своїм змістом та надає простір для обговорення й інших актуальних проблем, пов'язаних з конституційно-правовим регулюванням у державі в умовах воєнного стану.

Переконаний, що фахові дискусії сприятимуть вирішенню цих питань.

Конституція України за роки незалежності України неодноразово змінювалася та набувала нових рис відповідно до змін в українському суспільстві та державі, «відображаючи» всі етапи конституційного розвитку України. Випала на долю Української Конституції і війна. У конституційну історію України Конституція 1996 року увійде як Основний Закон, який діяв в умовах війни та який став правовою основою не тільки воєнного стану, а й підґрунтям забезпечення конституційного правопорядку, захисту європейських цінностей, демократичного, суверенного майбутнього Української держави, щирцем утвердження незламності Українського народу.

Слава Україні!

О. В. Скрипнюк,
*директор Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, академік НАПрН України*

DOI: 10.33663/2524-017X-2022-13-1

¹ Україна може винести на перемовини нейтральний статус із «залізобетонними» гарантіями безпеки. Укрінформ. 2022. 19 березня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3434028-ukraina-moze-vinesti-na-peremovini-nejtralnij-status-iz-zalizobetonnimi-garantiami-bezpeki.html>